

Reflexe vysokoškolské přípravy studenty PedF UK

Radomír Havlík¹

Cílem výzkumu² byla reflexe studia ze strany studentů PedF UK, přičemž jsme se orientovali se především na pedagogicko psychologickou, univerzitní a předmětovou přípravu. Smysluplnost takové reflexe je ovšem dána kompetencí respondenta tuto přípravu posuzovat. Proto se objektem stali až studenti 3.-5. ročníků magisterských oborů. Sběr dotazníků proběhl v listopadu 2000 během přednášek a seminářů. Návratnost byla poměrně vysoká (64 % ze zapsaných studentů VVP). Od studujících VVP jsme získali 678 zpracovatelných dotazníků. Podle aprobací je soubor plně reprezentativní, existuje jen mírné zkreslení ve prospěch 3. ročníků. Uvedme si nyní hodnocení úrovně přípravy v různých oblastech.

HODNOCENÍ ÚROVNĚ PŘÍPRAVY Z FAKULTY	
VÝBORNÉ HODNOCENÍ	
odborná, předmětová příprava	1,98
VELMI DOBRÉ HODNOCENÍ:	
příprava pro teoretickou práci	2,15
příprava v oborových didaktikách	2,29
příprava ve všeobecném rozhledu	2,50
PODPRŮMĚRNÉ HODNOCENÍ	
příprava pro hlubší pochopení života jedince a společnosti	2,62
příprava v oblasti pedagogicko-psychologické	2,70
příprava pro praktické činnosti	2,82
NEGATIVNÍ HODNOCENÍ	
příprava pro řídicí a organizační činnosti	3,09

pozn.: průměry z intervalu 1–4, kde 1 je hodnocení výborné.

Nejpříznivěji je hodnocena **odborná příprava** (nejhůře známkou „velmi dobře“ ji hodnotí 77 %, nedostatečně jen 4 %). Zajímavým poznatkem je, že nejlépe oceňují odbornou přípravu „výborní“ (známkou 1 — 42 %, ostatní 28 %). Významným zjištěním je existence zřetelné souvislosti hodnocení oborové přípravy a přípravy didaktické ($r=0,36$), což ukazuje, že příprava je studenty vnímána poměrně komplexně. Také odpovědi na otevřené otázky ukazují na potřebu většiny těch, kteří se vyjádřili, zdůraznit vazbu nezbytného zvládnutí předmětu a schopnosti jej předat.

Není překvapující příznivé hodnocení **připravenosti pro teoretickou práci** (73 %), dojde ale, že v pohledu studentů to nemusí být jen kladný výsledek, jestliže mnozí akcentují praktickou přípravu a kritizují „přílišnost teorie“ („nejsme FF“, „kvůli přemíře lingvistických disciplín zapomeneme i to, co v jazyce již umíme“ apod.).

Významnou stránkou odkazující na potřeby budoucích učitelů je hodnocení přípravy v **oborových didaktikách**, která patří v očích studentů k nejméně významným. Převažuje hodnocení „velmi dobře“ (63 %). Kritická hodnocení jsou často výrazem mínění, že by měly být v nižších ročnících, méně obecné a víc prakticky orientované.

Univerzitní studium učitelství (předpoklad jeho profesionalizace) dává široký **všeobecný rozhled**. Je příznivé, že více než polovina respondentů jej hodnotí známkou nejhůře „velmi dobrou“, i když je zde silná diferenciací dle oborů (lépe se cítí být připraveni studenti společenských věd, jazyků, uměleckých výchov a aprobací s češtinou, mezi studujícími přírodních věd převažují hodnocení kritická).

¹ (havlik.r@seznam.cz) PedF UK, M.D. Rettigová 4, 110 00 Praha 1

² Názory a postoje studentů všeobecně vzdělávacích předmětů PedF UK; Závěrečná zpráva z empirického výzkumu, VZ „Příprava budoucích učitelů na PedF UK“. PedF UK, květen 2001

Korelaci hodnocení všeobecného rozhledu s oceněním toho, co fakulta dala pro **pochopení života jedince a společnosti**, tak vysoká, jak bychom očekávali ($r=0,38$). Přitom hodnocení této stránky přípravy je relativně horší (47%). Diference probíhají po podobné ose jako v předchozích případech, rozdily jsou ale zřejmé tj. obě hodnocení se nekryjí. Je zajímavé, že hodnocení „pochopení života“ koreluje s hodnocením praktické přípravy ($r=0,33$) a mírně i přípravy pro řízení a organizaci ($r=0,30$). Že tedy „pochopení“ má nejen rozměr „univerzitní“, ale je vnímáno i prakticisticky.

Pedagogicko-psychologická příprava patří k nejkritizovanějším (hodnocení 3+4 - 60%). Často se setkáváme s výroky „příliš teoretická“, „k ničemu“, „stále se opakuje“, „více praktické oborové didaktiky“, „jak v konkrétních situacích reagovat“, „jak jednat s rodiči atd.“ S tím souvisí i hodnocení úroveň praxí (podíl kritických hodnocení 39%), kde se nepříznivé známky objevují proto, že by podle respondentů měla být praxe co nejdříve, neměla by být formální (redukována na náslehy, a to někdy i u nepříliš dobrých učitelů; měla by být průběžně vyhodnocována), měla by zahrnovat delší pobyty přímo na školách a více aktivních vystoupení.

Příprava pro **praktické činnosti** je hodnocena velmi kriticky (1+2 dává jen 32% ; „nedostatečné“ téměř pětina), relativně lépe je oceněna jen u přírodovědných a uměleckých aprobací. Jak ale ukázalo testování, hodnocení praktické přípravy nekoreluje s pedagogickou, ale s hodnocením přípravy pro řídicí a organizační činnosti ($r=0,47$) a s „pochopením života jedince a společnosti“. Je chápána širěji než příprava pro práci s žáky přímo ve třídě, kryje se s dalšími aspekty práce učitele (PC, společenskovední orientace, práce s lidmi, oborové dovednosti), zahrnuje i spektrum činností spjatých s profesí (i mimo školství), osobní i občanskou každodenností.

Připravenost pro **organizační a řídicí činnosti** je hodnocena nejhůře. Vysoká korelace tohoto hodnocení s hodnocením přípravy pro praktické činnosti do značné míry naznačuje chápání „praxe“ a „organizování“ jako synonymní (připraveno se cítí být jen 23% tázaných, nepřipraveno 34% ; příznivější je situace jen u přírodovědných aprobací — kde „připraveno“ 36% , nepřipraveno „jen“ 26%). V otevřených otázkách se mluví o potřebě umět vést agendu třídního učitele, organizovat akce apod.

K nejdůležitějším řadíme reflexi významu **předmětů** pro připravenost učitelů. Nejprve jsme položili otevřenou otázku, které konkrétní kurzy respondenti považují „za nejužitečnější“. Předpokládali jsme, že uvedou předměty, které jim utkvěly v paměti a jsou „hodny“ (důraz na předponu „nej-“) záznamu (určitou roli sehrává i faktor času). Je akcentována zkušenost respondenta s výukou předmětu, tj. nejen s jeho obsahem, ale také s osobností pedagoga. Přestože oborová rozmanitost vede k rozmanitosti výběru předmětů v závislosti na aprobaci tázaných, ukázaly se i společné „jmenovatele“, k nimž patří především **dominantní role oborových didaktik**. Další poznatky dávají také komentáře k následující baterii, která se zaměřila na **obecné hodnocení užitečnosti předmětů** univerzitního a pedagogicko psychologického základu. Přestože respondenti uvádějí, že nelze odmyslet vliv vyučujícího, o tom, že se vesměs pokusili o obecnější a nestrannější zamyšlení, svědčí i komentáře typu „předmět je velmi užitečný, ale ne v podobě, v jaké byl přednášen“ jindy, že výkon některých vyučujících pozvedl „význam“ předmětu.

UŽITEČNOST VYBRANÝCH PŘEDMĚTŮ PRO VYSOKOŠKOLSKOU PŘÍPRAVU					
v % klasifikace (1-4; 1 = „velmi užitečný“; 4 = „zbytečný“);	1	2	3	4	PRŮMĚR
NEJUŽITEČNĚJŠÍ					
cizí jazyky	81,3	15,1	3,4	0,1	1,22
psychologie	63,2	30,4	5,3	1,0	1,44
VELMI UŽITEČNÉ					
počítače, informatika	59,5	31,7	6,4	2,4	1,52
český jazyk a literatura	53,4	32,9	11,2	2,5	1,63
dějiny	43,7	32,5	17,5	6,2	1,86
sociologie	36,4	43,2	16,8	3,6	1,88
pedagogika	41,9	33,8	18,7	5,6	1,88
UŽITEČNÉ					
filosofie	30,7	33,2	25,2	10,8	2,16
etika	25,8	40,5	24,2	9,5	2,18
biologie, antropologie, ekologie	23,5	37,6	27,3	11,6	2,27
umělecké disciplíny	30,0	27,1	25,8	17,1	2,30
UŽITEČNÉ S VÝHRADAMI					
ekonomie	15,7	28,9	33,1	22,4	2,62
tělesná výchova	18,2	23,7	29,8	28,3	2,68
matematika	11,8	11,5	31,3	45,5	3,10

Výrazná je potřeba **jazyků**, těsně následovaná oceněním významu přípravy **psychologické**. Komentáře ovšem zdůrazňují především nutnost praktické orientace a odmítají výčty pojmů a „teoretizování“, pokud respondenti konkretizují, jmenují pedagogickou psychologii, dále sociální komunikaci a poradenství.

Jasně je vyjádřena výrazná úloha přípravy učitelů na práci s **počítači**. Otázka je, zda a nakolik s rozvojem výuky práce s PC a s internetem na středních školách tyto požadavky v rámci vysokoškolského studia ustoupí do pozadí.

Čelné místo **čestiny** je dáno nejen zastoupením oborového studia (u učitelství 1. stupně patří do první skupiny), ale i přírodovědné a umělecké obory ji uvádí v 74 %.

Dějepis je akcentován u aprobací společenských věd, jazykových i uměleckých (výrazně u studujících učitelství 1. stupně), zatímco u přírodovědných již většina volí známky nepříznivé.

Mezi velmi užitečné se řadí **sociologie** (80 %; u primární pedagogiky 82 %, SPPG 90 %). Ziskává příznivé hodnocení u studentů společenských věd, má své „sympatizanty“ i mezi ostatními aprobacemi, i když přece jen menší význam ji připisují aprobace přírodovědné (59–63 %). Významné je vědomí užitečnosti u aprobací s pedagogikou, kde se úzké sepětí pedagogiky (zvl. sociální pedagogiky a pedagogického výzkumu) se sociologickými přístupy dostalo do vědomí.

Skupinu „velmi užitečných předmětů“ uzavírá **pedagogika** (76 %; u primární pedagogiky a SPPG 90 %). Velmi frekventované jsou přitom požadavky na jiný, praktický přístup, komentáře odmítají „historizování“ a „od života odtržené povídání o dítěti a výchově“. Když respondenti konkretizují, jmenují sociální pedagogiku, pedagogické poradenství, kurzy inovačního učitelství. Musíme žet konstatovat negativní posun v hodnocení užitečnosti pedagogiky podle ročníků.

Filosofie stojí na prvním místě kategorie „užitečné“ (64 %), přístup k ní přece jen je v rámci celé PedF diferencovanější (jasná je její úloha u studujících společenských věd, naopak menšinově filosofii akceptují studenti čistě přírodovědných oborů — 35–45 %). Filosofické disciplíny se objevují v otevřených otázkách mezi „nejužitečnějšími“, a tak se vyhraňuje skupina „zapálených“ a těch, kteří je pokládají za zbytečné.

V kategorii „užitečné předměty“ je pevně zakotvena **etika**, která tvoří významnou část učitelské přípravy (u SPPG 72 %; u primární pedagogiky 60 %), i když nejméně ji pokládají

za užitečnou studenti přírodovědných aprobací a jazyků (jen 46–52%).

Biologické předměty pokládá za užitečné 61 % (SPPG 92%). Podle komentářů by mezi nimi vyšší pozice na žebříčku užitečnosti získala ekologie. Vedle přírodovědců (89%) je preferují umělecké obory (64%), nejméně studenti jazyků (47%).

Umělecké předměty patří do kategorie „užitečných“ (88% u primární pedagogiky a 68% SPPG). Nejvíce příznivců má u aprobací uměleckých a s češtinou (69%). Význam je přikládán také arteterapii, dramatické výchově.

Ekonomie se umísťuje do kategorie předmětů se silným podílem odmítnutí. De facto je její volba vázána jen na společenskovední studenty (75%), nejméně je akceptována studenty uměleckých oborů (jen 24%, zbytečná pro 37%).

Také **tělesná výchova** patří k „užitečným s výhradami“ (42%). Je vázána především na studenty TV (u primární pedagogiky patří k „velmi užitečným“ — 84%). Nejméně ji uvádějí studující aprobací uměleckých (36%) a s češtinou (35%; zbytečná pro 35%). Do jisté míry se vnučuje otázka životního stylu a problém, jak budou čelit v pedagogické práci situacím, které vyžadují jistou míru fyzické připravenosti.

Zvláštní postavení má **matematika** (23%) úzce svázaná s povahou aprobací, ale dokonce i u studentů přírodních věd, kde je příznivců matematiky nejvíce (44%; u primárních pedagogů 99%, u SPPG 32%) ji 28% pokládá za zbytečnou.

Při sledování souvislostí hodnocení užitečnosti jednotlivých předmětů najdeme výrazné „trsy“ vazeb, které předměty rozdělí do tří skupin. První skupinu tvoří předměty **společenskovední**. Korelace ukazují výraznou vnitřní konzistenci orientací studentů společenskovedních aprobací. Přitom jádro společenskovedních předmětů tvoří filosofie s etikou, sociologie (s filosofií a etikou úzce svázaná) a ekonomie. Dějepis vystupuje jako výrazná disciplína v síti vazeb daných povahou aprobací (s OV, ČJ), a to i s cizími jazyky (význam latiny a cizích jazyků je v dějepise zřejmý).

Druhou skupinu tvoří předměty **pedagogicko-psychologické**. Nepřekvapuje těsná souvislost volby pedagogiky a psychologie (psychologie a sociologie), vědomí vazby mezi pedagogikou a sociologií (která je úzce propojena s filosofií). Poněkud problematická je absence vztahu volby pedagogiky a psychologie s filosofií a etikou, kdy pak otázka zní, nakolik je filosofie akceptována ve vazbě na přípravu učitele.

Ve třetí skupině voleb **uměleckých** disciplín nacházíme nejtěsnější souvislosti preferencí uměleckých předmětů s oceněním filosofie, dějin a poté sociologie a etiky.

Shrneme, že těžiště své učitelské přípravy vidí studenti v oborových didaktikách, obecně je vyzvedáván význam kurzů, seminářů a akcí, které jsou orientovány prakticky, a to ať pro potřeby budoucí pedagogické práce, tak pro výkon povolání mimo školství. Proto takový důraz na jazyky, PC, předměty užitečné pro práci s lidmi a orientaci ve společnosti (psychologie, sociologie, sociální dovednosti).